

Організація інформаційної системи внутрішнього контролю

У статті розкриті загальні принципи побудови інформаційної системи процесу контролю господарської діяльності, узагальнена організація інформаційного забезпечення контрольного процесу, номенклатур контролю та приведена методика проведення перевірки в умовах автоматизації.

В статье раскрыты общие принципы построения информационной системы процесса контроля хозяйственной деятельности, обобщена организация информационного обеспечения контрольного процесса, номенклатур контроля и приведена методика проведения проверки в условиях автоматизации.

The general principles of formation the information system of process control economic activity are exposed in the article, the organization of the information supply of control process and control nomenclatures are generalized and the methodology of conducting control under automation is shown.

Постановка проблеми. Із розвитком автоматизованих інформаційних систем почали масово впроваджуватися в практику проведення внутрішнього контролю за допомогою обчислювальної техніки. В умовах функціонування автоматизованих інформаційних систем відбуваються деякі зміни основних принципів контролю.

Необхідність розробки науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення методики внутрішнього контролю в умовах автоматизованої обробки інформації визначили актуальність теми.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До розробки питань теорії і методології внутрішнього контролю вагомий внесок зробили вітчизняні вчені: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, М.В. Кужельний, А.М. Кузьмінський, В.М. Мурашко, М.В. Романів, Є.М. Романів, В.С. Рудницький, Б.Ф. Усач та інші; зарубіжні дослідники: В.Д. Андреев, Е.А. Арнс, І.А. Белобжецький, М.Г. Белов, Ю.О. Данилевський, І.І. Єлісєєва, Л.М. Ізбицький, Є.О. Кочерин, Л.М. Крамаровський, Дж.К. Лоббек, В.А. Полторадня, В.І. Подольський, Дж. Робертсон, В.В. Скобара, В.П. Суйц, О.О. Терехов, О.А. Шпиг, М.Я. Штейнман та інші.

На сьогодні наукового й практичного дослідження потребують питання, пов'язані з удосконаленням організації інформаційної системи (ІС) внутрішнього контролю.

Метою статті є теоретичне обґрунтування методики проведення внутрішнього контролю в умовах автоматизованої обробки інформації, виявлення принципів його побудови та реалізації в умовах комп'ютеризації облікового процесу.

Виклад основного матеріалу. Контрольний процес (процес контролю), як і будь-який технологічний процес,

складається з великої кількості операцій [6]. Контрольна операція – це дія над економічними даними (інформацією) з метою одержання різних проміжних і кінцевих (підсумкових) показників, придатних для оцінки результату роботи і прийняття управлінських рішень.

Сукупність операцій, що використовуються в контрольному процесі, розділяють на три типи (категорії): механічні, переробні і творчого характеру. Ці типи операцій надають можливість виділити виконавчі місця, що можуть бути покладені в основу організації роботи виконавців.

Сукупність контрольних операцій формує процедуру. Кілька процедур утворюють технологічну фазу контролю, а фази – етап контрольного процесу [10].

При організації ІС контрольний процес має три етапи: підготовка даних для контролю, перевірка даних різними прийомами контролю та узагальнення результатів контролю [6, 10].

Перший етап (підготовка даних для контролю) – це комплекс робіт, що забезпечує підготовку різних необхідних даних, і насамперед носіїв, про господарські факти для контролю (перевірки).

Підготовчий етап передбачає кілька видів робіт: визначення об'єктів перевірки, перевірка наявності і достовірності інформації про господарські факти – явища або процеси, арифметична і логічна перевірка.

Другий етап – перевірка (контрольна обробка) даних та інформації різними методами контролю з метою виявлення відповідності або невідповідності здійсненого господарського факту (операції) передбаченим нормативним документом.

Третій етап – узагальнення результатів контролю методом оформлення і підготовки висновків та реалізація результатів контролю.

На кожному етапі об'єктами організації контрольного процесу є:

- контрольні номенклатури;
- форми відображення і матеріальні носії контрольної інформації;
- технологія контрольного процесу (рух носіїв при виконанні різних методичних і технічних прийомів контролю).

Під номенклатурою контролю (контрольною номенклатурою) слід розуміти склад (перелік) інформації, що є в законах, нормативних актах, кошторисах, квотах, планах і фактично зафіксованих характеристиках господарських факторів і процесів, що використовуються в контрольному процесі для підготовки управлінських рішень [6].

Цей склад даних залежить від характеру діяльності господарства: виробничої (промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт), торгівельної тощо. У процесі контролю

дані в первинному (чи в перетвореному) виді використовуються для формування висновків результатів контролю, а також для розробки пропозицій та прийняття управлінських рішень.

У процесі контролю використовують різні за характером натуральні та вартісні дані і показники. Слід мати на увазі, що за кількістю назв номенклатура контролю дуже велика.

При виборі контрольних номенклатур істотним, особливо в умовах застосування ЕОМ, є забезпечення економічності, юридичної і технічної достовірності.

Номенклатури контролю вибирають за такими напрямками [10]:

- достовірність та об'єктивність даних і інформації;
- раціональне використання ресурсів;
- діяльність та дії окремих осіб;
- витрати виробництва;
- фінансові результати та їхня доказовість;
- майновий і грошовий стан.

Контрольні номенклатури можна розділити на три типи:

- первинні (вхідні);
- проміжні;
- підсумкові.

Вибір контрольних номенклатур залежить від змісту поставленої задачі контролю, що формується в межах топологічного структурного підрозділу, основних засобів, оплати праці тощо.

Загальні питання організації контрольного процесу і руху носіїв контрольної інформації такі ж, як і для облікового, тому тут висвітлюються тільки особливості технології контроль-ного процесу.

Організація ІС контролю не має такої твердої регламентації системою нормативних актів, як при організації бухгалтерського обліку. Організація контрольного процесу регламентується проектом організації.

Для вирішення завдань контролю в рамках ІС створюються автоматизовані робочі місця (АРМ) контролера (ці завдання можуть виконувати функціональні АРМ бухгалтера). В умовах автоматизації бухгалтерського обліку електронно обчислювальна машина (ЕОМ) формує, а також контролює інформацію відповідно до розроблених програм, що охоплюють усі регламентні і запитальні задачі.

В умовах використання АРМ контролера змінюється технологічний процес контролю. Для одержання контрольної інформації використовують узагальнену модель баз даних, що передбачає [6, 10]:

- створення загальної бази оперативної і довідково-нормативно-довідкової інформації;
- загальнометодичні питання обліку і контролю;
- прийняття рішень щодо організації обліку і контролю на конкретних об'єктах;
- прийняття рішень щодо організації обліку і контролю в цілому по підприємству.

База даних будується з оперативної інформативно-довідкової інформації по упорядкованій системі показників обліку і контролю, по формалізованих інформаційних зв'яз-

ках між цими даними. Передбачено консультації працівників бухгалтерії і контролю із загальнометодичних питань обліку і контролю. При цьому велике значення має розробка словника даних обліку і контролю, де наводиться послідовність і алгоритми розрахунків усіх виробничих показників, використовуваних для контролю.

Користувачу контрольної інформації необхідні знання для прийняття рішень щодо контролю автоматизованої обробки даних первинного обліку в розрізі об'єктів узагальнення і систематизації. При цьому використання АРМ контролера передбачає можливість видачі, як на екран, так і на друкувальний пристрій таблиць, графіків, інформації для контролю в запитальному режимі, або ж контролер-бухгалтер у діалоговому режимі може виводити інформацію з об'єктом обліку і місцем виникнення. Для вирішення задач контролю інформаційною базою є фактична облікова, планова, нормативна, методична й інша інформація.

При використанні АРМ контрольні завдання вирішують по кожному комплексу задач обліку: «Облік основних засобів», «Облік праці та її оплати» тощо.

Особливе значення при вирішенні задач контролю мають такі фактори, як достовірність інформації; збереження господарських засобів; захист інформації від несанкціонованого доступу; контроль на всіх ділянках.

При загальній методиці (технології) проведення перевірки (ревізії) в умовах автоматизації об'єктом контролю виступає господарська діяльність виробничих або інших підрозділів підприємства, що працюють на принципах госпрозрахунку, в умовах оренди тощо.

У процесі контролю госпрозрахункової діяльності виробничих підрозділів використовують документи, на підставі яких оформлені господарські операції, облікові реєстри, звітні форми тощо. Крім цього, під час контролю перевіряється відповідність законодавчо-нормативним актам, методичним рекомендаціям тощо, що безпосередньо стосується тієї чи іншої сторони діяльності підрозділу, який перевіряється.

В умовах розподільної системи обробки даних (РСОД) із використанням АРМ контролера можливі чотири варіанти проведення ревізій: внутрішні, позавідомчі, відомчі, аудиторські.

В умовах використання АРМ при функціонуванні РСОД змінюється технологія проведення ревізій, зокрема, відбувається:

- автоматичне формування, обробка даних, необхідних для ревізії, і робиться висновок;
- використання у процесі ревізій нормативно-довідкової, директивної, обліково-економічної інформації, баз знань;
- перевірка і контроль інформації в діалоговому режимі;
- використання спеціальних контрольних задач, розроблених для автоматизованого виконання функцій ревізора;
- перевірка інформації, зафіксованої на машинозчитуємому документі.

В умовах використання АРМ контрольна інформація пов'язана з іншими підсистемами АСУП, а також з АРМ

бухгалтера всіх ділянок обліку. Взаємозв'язок з іншими підсистемами й АРМ здійснюється через єдину інтегровану систему обробки даних, для чого ревізор повинен установити правильність процесу обробки інформації.

Особливе значення при контролі технології вирішення задачі має перевірка способу збору і реєстрації первинної інформації на машинних носіях. Ревізор повинен перевірити правильність оформлення первинної інформації на машинночитуючому документі, юридичну чинність документу, способи збереження первинної інформації.

Велике значення для контролю має облікова інформація узагальненого й аналітичного обліку: зведені облікові реєстри АРМ бухгалтера (Головна книга, Баланс і річна звітність), а також аналітичні реєстри (аналітичні зведення з усіх рахунків обліку).

Ревізор має перевірити порядок реєстрації первинних документів і вихідних машинограм. Передбачено контроль повноти, достовірності, системності, своєчасності інформації, збереження облікових документів в архіві, виявлення порушень тощо.

Важливу роль у процесі ревізій відіграє нормативно-довідкова інформація (НДІ) і бази знань. На підставі НДІ можна проконтролювати всі відхилення від нормативів, установлених завдань тощо.

Функціонування АРМ контролера дає можливість проводити контроль у діалоговому режимі за допомогою словника даних.

Вихідна інформація контролю може бути оформлена як при регламентному режимі вирішення функціональних задач контролю в попередньо визначений час, так і за запитом користувача.

Висновки

Використання ПЕОМ для обробки економічної інформації істотно змінює проведення ревізій. Автоматичний контроль і проведення ревізій у рамках АРМ дає можливість більш ефективно проводити комплексну ревізію виробничої, фінансово-господарської діяльності підприємства і перевірку схоронності господарських засобів.

На організацію ІС контрольного процесу значний вплив мають методи контролю:

- документальні (інвентаризація, вибіркове і загальне спостереження, експертизи, службове розслідування тощо);
- розрахунково-аналітичні (прийоми економічного аналізу, статистичні, економіко-математичні розрахунки).

В умовах застосування ЕОМ використовують такі специфічні прийоми контролю:

- дублюючий контроль повноти та достовірності матеріалів, переданих обліковим апаратом;
- апаратний контроль переданої інформації;
- автоматичне виявлення помилок.

Література

1. МСА №401 «Аудит у середовищі комп'ютерних інформаційних систем» / Стандарти аудиту та етики міжнародної федерації бухгалтерів: станом на 1 січня 2007 року. – К.: ТзОВ.1202. – «Парітет-Інформ», 2003. – 1015 с.
2. МСА 1001 «Середовище ІТ: автономні персональні комп'ютери» / Стандарти аудиту та етики міжнародної федерації бухгалтерів: станом на 1 січня 2007 р. – К.: ТзОВ «Парітет-Інформ», 2003. – 1015 с.
3. МСА 1009 «Комп'ютеризовані методи аудиту» / Стандарти аудиту та етики міжнародної федерації бухгалтерів: станом на 1 січня 2007 р. – К.: ТзОВ «Парітет-Інформ», 2003. – 1015 с.
4. Брага В.В. Компьютеризация бухгалтерского учета. – М.: Финстатинформ, 1996. – 214 с.
5. Бутинець Ф.Ф., Іваненко С.В. Інформаційні системи бухгалтерського обліку. – Житомир: ЖІПІ, 1997.
6. Голиков В.І., Фатеев Н.В. Организация информационных систем учета, контроля и аудита: Конспект лекций. – Николаев: УГМУ, 2001. – 241 с.
7. Загородний В.П. Автоматизация бухгалтерского учета, контроля, анализа и аудита. – К.: АСК, 1998. – 768 с.
8. Івахненко С.В. Комп'ютерний аудит: Контрольні методики і технології. – К.: Знання, 2005. – 286 с.
9. Кузьмінський А.М., Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – К.: Вища школа, 1993. – 234 с.
10. Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.